

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Веремесенка Тараса Ростиславовича на тему: «Києво-Лаврська церковно-мистецька школа XVIII – початку XIX століття (історія, художня спрямованість, майстри)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 034 – «Культурологія» (спеціалізація 04 – «Образотворче мистецтво»)

Дисертація пов'язана з актуальною проблематикою сьогодення часу – історією, художньою спрямованістю, майстрами Києво-Лаврської церковно-мистецької школи XVIII – початку XIX століття, також дослідницька увага прикута до лаврських малюнків, зокрема їхнього іконографічного, палеографічного та мистецького значення.

Актуальність теми. Києво-Печерська лавра тривалий час була головним центром розвитку духовної і мистецької культури як в Україні, так і поза її межами. Коли на вітчизняні терени із Заходу поширився новий стиль – бароко, то він домінував на наших землях протягом XVII-XVIII століть. Завдяки цьому українське мистецтво отримало значний поштовх для розвитку власної культури. Українське бароко увібрало все те прекрасне, що було в західноєвропейському взірцеві, і не дарма цей період був золотою добою еволюції всього українського мистецтва, що можна помітити не тільки на прикладі Києво-Печерської лаври, а й інших творчих центрів України. Тому актуальними є завдання висвітлити, вивчити, проаналізувати історію, художню спрямованість, майстрів Києво-Лаврської церковно-мистецької школи у XVIII і на початку XIX століття. Крім того, важливим у представленому дослідженні є аналіз лаврських малюнків, що збереглися донині. Завдяки дослідженню цих зображень можна побачити їхню унікальність, навчальний процес та загалом діяльність Лаврської школи як осередку отримання висококваліфікованої мистецької освіти. На жаль, багато архівних матеріалів, малюнків та зразків малярства були втрачено, причинами чого були пожежа на території Лаври, вивезення зразків

малярства до Москви та цілеспрямоване з боку Російської імперії та Радянського Союзу знищення всього українського. Тому на сьогоднішній день визріла потреба спеціального вивчення, що дало б можливість провести глибший аналіз даної теми й відкрити нові недосліджені аспекти, ввести їх у широкий науковий обіг.

Дисертацію виконано в межах обраної теми аспірантом, що була схвалена відділом образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва та затверджена на засіданні вченої ради Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (протокол № 2 від 5 лютого 2019 року).

Структуру роботи складають вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та літератури, додатки. Виклад матеріалу й оформлення дисертації здійснено відповідно до вимог, що висуваються до праць, поданих до захисту для здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 034 – «Культурологія» (спеціалізація 04 – «Образотворче мистецтво»). Теоретико-методологічну базу роботи представлено вичерпно. Підготовлена анотація відповідає всім вимогам.

У *вступі* сформульовано актуальність теми, мету, об'єкт і предмет дослідження, хронологічні та територіальні межі, методологічну основу, наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації, зазначено апробацію отриманих результатів, указані опубліковані наукові роботи та структура дисертації.

Дисертація складається із трьох розділів. У *першому* викладено історіографію проблеми Києво-Лаврської церковно-мистецької школи у XVIII і на початку XIX століття. Було встановлено, що М. Істомін був першим дослідником, який опублікував лаврські малюнки. Також було здійснено комплексне дослідження наукового внеску інших учених, які займалися даною темою. Усі дослідники частково висвітлили цю проблематику, однак багато аспектів ще залишилися невивченими та неопублікованими, також були залучені нові розвідки сучасних науковців та

їх надруковані джерела, що допомогли проаналізувати функціонування Лаврської малярні. Не дивлячись на це, праці названих мистецтвознавців мають дуже важливе наукове значення як при розгляді даної проблематики так і для аналізу історії мистецтва в цілому. Також було висвітлено у цьому розділі джерельну базу. Частина її у дисертаційному дослідженні опубліковано вперше – це архівні документи та лаврські малюнки. Сумно констатувати, що більша частина джерел була втрачена, що спричинено часом або цілеспрямованим вивезенням до Москви, але й за наявними матеріалами вдалось успішно виконати поставлені завдання й досягти мети дослідження.

Другий розділ присвячений історії, мистецькій спрямованості Лаврської малярні та діяльності її учителів, учнів, майстрів. У цьому структурному блоці було досліджено та показано загальну історію аналізованого закладу мистецької освіти. Це був період плідного розвитку усіх видів мистецтва не тільки в Лаврі, але й на всій території України. Завдяки поєднанню західного мистецтва з українським вітчизняним культурним діячам вдалося створити свій унікальний стиль світового значення – українське бароко. Було опубліковано раніше невідомі факти з історії функціонування, художньої спрямованості Лаврської малярні і встановлено, що ця установа мала великий вплив не тільки на українське бароко, а й на сербське що увібрало в себе українське мистецьке підґрунтя. Були встановлені обов'язки керівників, учнів, майстрів, їхні імена та роки навчання або керування. І кожна з цих особистостей зробила свій внесок у розвиток українського бароко. Не дивлячись на соціальний стан, Лаврська малярня охоче приймала усіх, хто хотів отримати мистецьку освіту, як правило навчання тривало 5-7 років. Усі керівники творчої школи-майстерні мали художні та адміністративні здібності для розвитку власної особистості, кожного учня і малярні в цілому. Крім того, було проаналізовано майно малярні – картини, ікони, інструменти, фарби тощо. Усе це давало змогу Лаврській малярні бути високопрофесійним закладом мистецької освіти.

Предметом розгляду в *третьому* розділі дисертації є зміст, колористика, іконографія та наповнення лаврських альбомів. За опублікованими малюнками можна зробити висновки, що вони були багаті розмаїтими сюжетами, духовним і світським змістовними значеннями, сюжетністю. У Лаврській малярні учні отримували усі ті навички та знання, що були потрібні кожному тогочасному майстру. Деякі зображення мали поруч різні тексти пояснювального змісту. Словесний супровід носив як релігійний, так і світський характер, і в деяких малюнках виражалися особисті переживання тих, хто їх малював. Завдяки цим написам було встановлено авторство не тільки конкретного малюнка, а й цілого альбому! А в тих зразках, де зазначено, у який колір потрібно забарвлювати малюнок, було зроблено переклад назв барв зі староукраїнської на сучасну українську мову. Завдяки цьому було встановлено, що кольорова гама зображень була дуже насичена, різнокольорова, відмінна від московського іконопису з його сірими та негативними тонами.

Роботу завершують *висновки*, самостійні, скоординовані із завданнями дисертації та загальним викладом. Підсумовано результати теоретичного осмислення та практичного дослідження Києво-Лаврської церковно-мистецької школи у XVIII і на початку XIX століття.

Інформативну цінність має *додаток А* до дисертації – словник малознаних понять та термінів, у якому зазначені слова, назви речовин, що їх можна зустріти як в архівних документах, так і в альбомах зображень. А у *додатку Б* опубліковані малюнки, частина з яких забарвлена зазначеними у супровідних написах кольорами.

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Автором досліджена Києво-Лаврська церковно-мистецька школа XVIII – початку XIX століття та альбоми малюнків, що були виконані учнями, вчителями школи. Дисертант з'ясував ступінь наукового дослідження цієї теми, охарактеризував стан джерельної бази, дослідив історію Лаврської школи, встановив імена, походження вчителів, учнів та майстрів малярні та

здійснив мистецтвознавчий аналіз, проаналізував колористику, визначив особливості лаврських малюнків XVIII століття.

Новизна основних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що Веремєнко Тарас комплексно дослідив дану тематику, в якій використав та проаналізував наукову літературу, а також корпус документів та малюнків, частина з яких була залучена до наукового обігу вперше. Деякі з раніше опублікованих джерел були наново переосмислені дисертантом та набули подальшого розвитку. Це дало змогу вперше зафіксувати чіткі роки керування очільників малярні, навчання учнів, обов'язки, відносини та робочий процес. Знайдено та доповнено до списку учнів нові імена та прізвища, соціальний статус тих, хто навчався у закладі мистецької освіти. Крім того, було проаналізовано майно малярні та її керівників – картини, ікони, книги, інструменти, фарби тощо. Було вперше вказано, що ця установа була школою європейського масштабу, до якої приїздили навчатися представники багатьох народів православного світу. На основі проаналізованого фактажу сформовано словник, у якому перекладено зі староукраїнської на сучасну українську мову назви пігментів фарб, кольорів, речовин, наведених у дисертації. Вперше відтворена колористика релігійних малюнків.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій у дисертації забезпечено багатоаспектним аналізом зібраного матеріалу – 141 позиція, обсягом 13 сторінок. У це число входить наукова література, архівні документи та малюнки, в меншій мірі – Інтернет-ресурси. Наукові результати та запропоновані автором рішення і висновки спираються на його самостійні дослідження із виявлення архівних джерел та малюнків Києво-Печерської лаври у XVIII – початку XIX століття. Дисертант працював в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України, в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в Національній

історичній бібліотеці України, в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві. Консультувався зі співробітниками Національного заповідника Києво-Печерської лаври та Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Крім того, безпосередньо вивчав настінні розписи Троїцької надбрамної церкви. На основі власних спостережень та аналізу виявленої джерельної бази Веремеєнко Тарас обґрунтовано характеризує історію існування Києво-Лаврської церковно-мистецької школи XVIII – початку XIX століття. Переконливим підтвердженням достовірності наукових розвідок є опубліковані джерела та наведені малюнки у додатку В. Основні положення дисертації достатньою мірою апробовані та обговорені, що засвідчують 7 наукових статей у фахових виданнях (зокрема 6 – у вітчизняних і 1 – в іноземному), 3 публікації в збірниках матеріалів наукових конференцій. Текст даної дисертації та публікації за цією темою підтверджують достовірність і наукову новизну отриманих результатів. Об'єкт і предмет дисертації та ракурс обраної проблематики відповідають спеціальності 034 – «Культурологія» (спеціалізації 04 – «Образотворче мистецтво»).

Високо оцінюємо кількість та якість зібраного матеріалу, докладність його аналізу з використанням відповідних загальнонаукових, історичних, культурологічних, мистецтвознавчих *методів*. Для досягнення поставленої мети в роботі поєднано загальнонаукові методи – метод порівняльний, структурний аналіз індукції та дедукції, аналізу та синтезу, узагальнення; комплексний підхід, який дає змогу застосувати для дослідження інші дисципліни та їх підходи – історію, мистецтвознавство, культурологію. У даній роботі серед історичних методів було використано проблемно-хронологічний, історико-генетичний, історико-порівняльний, історико-системний, історико-біографічний, історико-динамічний, історико-типологічний, а також палеографічний. Крім цього, дисертантом було застосовано культурологічні та мистецтвознавчі методи: іконологічний,

атрибутивний, ідеографічний. Усі вищеназвані наукові підходи та прийоми тісно переплітаються між собою у ході розкриття досліджуваної теми.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Дисертаційна праця Веремеєнка Тараса являє собою цілісне, науково обґрунтоване дослідження діяльності Києво-Лаврської церковно-мистецької школи XVIII – початку XIX століття та пов'язаних із нею альбомів малюнків. Усі представлені матеріали та висновки дослідження можуть бути використані в працях з історії українського мистецтва, історії України та історії українського малярства, історії української мови, при підготовці наукових монографій, підручників, навчальних посібників, методичних розробок, навчально-професійних програм. Ба більше, ця дисертація може стати основою окремого дидактичного курсу або ж однією із тем для викладання у закладах вищої освіти. А малюнки – як взірць для нового поштовху в науковому осмисленні спадщини українського барокового мистецтва.

Висновок

Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі та винесені на захист, автор отримав самостійно. Зміст дисертації відповідає задекларованій меті, наукові завдання виконано повністю, цілей дослідження досягнуто. Анотація, структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. У публікаціях здобувача відбито основні положення дисертації.

Усе викладене вище дає змогу зробити висновок про те, що дослідження Веремеєнка Тараса Ростиславовича на тему: «Києво-Лаврська церковно-мистецька школа XVIII – початку XIX століття (історія, художня спрямованість, майстри)» є завершеною науковою роботою, у якій отримано обґрунтовані результати. Дисертація автора є новим комплексним дослідженням Лаврської малярні та альбомів малюнків. Веремеєнко Тарас створив оригінальну наукову працю, що має перспективу подальшого поглиблення й розвитку, а також повністю відповідає науковому профілю спеціальності на здобуття наукового ступеня доктора філософії 034 –

«Культурологія» (спеціалізація 04 – «Образотворче мистецтво»), вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) і пункту 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979).

КЕРІВНИК ВІДДІЛУ:

доктор мистецтвознавства,
академік НАМУ

Тетяна Кара-Васильєва

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор мистецтвознавства, професор,
член-кореспондент НАН України

Дмитро Степовик

кандидат мистецтвознавства,
старший науковий співробітник

Любов Бурковська

